

Verzet en distributie

Het is eind 1941, begin 1942, dat de maatregelen van de Duitse bezetter in Nederland steeds duidelijker worden. Joodse Nederlanders mogen al niet meer overal komen en worden uitgesloten van bepaalde beroepen. Joodse studenten mogen niet meer naar de universiteit. Maar ook jonge Nederlandse mannen krijgen meer en meer te maken met verplichte tewerkstelling: eerst in Nederland, maar allengs ook in de Duitse industrie en landbouw. Het eerste (en enige) massale protest in de door de Duitsers bezette gebieden, de Februaristaking van 25 en 26 februari 1942, is een reactie op deze Duitse maatregelen.

Wie zich wil onttrekken aan de Duitse regels heeft maar een mogelijkheid: zorgen dat je weg komt, en dat betekent in de meeste gevallen onderduiken. Gelukkig zijn er mensen, die onderdak durven verlenen aan onderduikers. Maar er is een probleem. Onderduikers hebben geen (geldige) distributiestamkaarten, waarmee ze bonnen kunnen krijgen, die nodig zijn voor de aanschaf van voedsel. Opnieuw zijn er moedige mensen, die zich de situatie aantrekken en voor bonnen zorgen, soms door overvallen op distributiekantoren, soms op andere manieren..

Waarom Jan Hendrik van der Land (geb. 6 juni 1916 te Enkhuizen), ambtenaar-kassier bij het distributiekantoor in Leerdam, begint met het uitgeven van levensmiddelenbonnen aan mensen die ondergedoken zijn, weten we niet. Misschien is het omdat het hem gevraagd wordt door de politieagent Jan Cornelis Roomeijer (geb. 12 sept. 1909 te Den Helder), van wie de Staatsanwalt Durth in zijn Anklageschrift van 28 januari 1944 stelt, dat hij *von Juli 1942 ab einer Reihe von Juden und Arbeitsverweigerern illegale Unterkunft verschafft*¹ heeft. Feit is, dat Van der Land levensmiddelenbonnen uitgeeft, terwijl dat volgens de regels niet kan.

Feit is ook, dat Van der Land niet alleen werkt. Hij krijgt bij de distributie van de bonnen hulp van een aantal medewerkers van de gemeente. Een van hen, Pieter van der Ham (geb. 18 juli 1919 te Leerdam), is distributieambtenaar bij de distributiedienst Leerdam als reizend agent. Hij houdt daarvoor zitting in Asperen, Heukelum, Spijk, Schoonrewoerd en Hei- en Boeicop.

En er zijn Willem Gerrit Arie den Besten (geb. 24 aug. 1914 te Leerdam), Janus van Rossum (geb. 4 sept. 1923 te Leerdam), Jan van Meeuwen (geb. 29 april 1923 te Leerdam) en Corstiaan Bos (geb. 1922 te Leerdam), allen werkzaam bij het distributiekantoor. Den Besten krijgt bonnen voor 8 onderduikers, Van der Ham voor 5, Van Rossum voor 3 en Van Meeuwen voor 2.²

Tot de groep ingewijden behoort ook de politieagent Hendrik Bart Poesiat (geb. 25 okt. 1917 te Amsterdam), die via bemiddeling van Roomeijer begin 1943 zijn zwager liet onderduiken

Rechts Van der Ham, links vermoedelijk Den Besten

Van der Ham zorgt, in samenwerking met dominee Herder, predikant te Schoonrewoerd, en de heer Emeis, hoofdonderwijzer van de openbare-lagere school in Spijk, voor de verstrekking van

---

¹ Durth: Kopie van Anklageschrift van de Deutscher Generalstaatsanwalt in den besetzten niederlandischen Gebieten van 28 januari 1944, nummer 307/44; ter beschikking door Klaas van der Ham, zoon van Pieter van der Ham.

² Durth: a.w.

*distributiebescheiden aan onderduikers, in hoofdzaak Joden. (...) Ook diverse jongens en mannen, die zich onttrokken hadden aan de aanmeldingsplicht voor de arbeidsdienst en/of arbeidsinzet en deswege geen stempel op hun distributie-stamkaart hadden*³ verzorgt hij met bonnen. In Schoonrewoerd doet hij zich voor als Bijbelstudent. Via een buitendeur heeft hij toegang toe de consistorie van de kerk. Daar laat hij de bonnen achter in een vooraf afgesproken boek. De bonnen worden later door iemand opgehaald. Van der Ham kent de contactpersoon niet: het is ten slotte beter zo weinig mogelijk van elkaar te weten, zodat je elkaar niet kunt verraden.

Het is onduidelijk hoe de bezetter er achter gekomen is. Is er sprake van loslippigheid geweest, van onzorgvuldigheid, van verraad? We weten het niet. Wat we wel weten is dat Van der Land op 1 september 1943 gearresteerd wordt. Hij wordt vastgezet op het politiebureau in Leerdam. Poesiat en Roomeijer maken samen met de op 28 januari 1944 aangeklaagden (Den Besten, Van der Ham, Van Rossum en Van Meeuwen) een plan om Van der Land uit de cel te bevrijden. Er worden verschillende besprekingen gehouden en men besluit om de celdeur te openen met een kopie van de sleutel, die Poesiat zal maken. Poesiat stelt ook Van der Land op de hoogte van het bevrijdingsplan, dat voorzien is voor de nacht van 10 op 11 september. Maar dit plan mislukt, omdat de gekopieerde sleutel niet past. Daarop wordt besloten Van der Land in de volgende nacht te bevrijden, omdat Poesiat in die nacht dienst in de gevangenis heeft. Roomeijer en Poesiat willen

Het oude politiebureau in de Nieuwstraat (Beeldbank Historische Vereniging Leerdam)

Van der Land op zijn vlucht begeleiden en zelf ook onderduiken. De bevrijding van Van der Land gaat niet door, omdat de politie al kennis gekregen heeft van de voorgenomen bevrijding en daarop ingrijpt.⁴

---

³ Van der Ham, P.(1): Afschrift van toelichting op vraag 8 van de aanvraag tot Duitse Schade-Uitkeringen, 22 juni 1963; ter beschikking gesteld door Klaas van der Ham, zoon van Pieter van der Ham.

⁴ Durth, a.w.

Hoe de politie die kennis heeft gekregen is niet duidelijk: Van der Ham denkt dat Van der Land zijn naam heeft genoemd.⁵ Vast staat wel dat Roomeijer, Poesiât, Van der Ham, Van Rossum en Van Meeuwen allen op 11 september 1943 worden gearresteerd. Op 16 september 1943 wordt ook Den Besten gearresteerd. Van der Ham wordt eerst gevangen gezet in gevangenis het Haagse Veer in Rotterdam. Daar wordt hij verhoord door de SS-Sturmscharführer Hoffmann, BdS Auszenstelle Rotterdam, Heemraadsingel.⁶ Op 25 september 1943 wordt hij overgebracht naar het concentratiekamp Vught.

Nadat de Staatsanwalt Durth zijn aanklacht heeft ingediend, beveelt de Landgerichtsdirektor Joppich, van het Deutsche Obergericht in den besetzten niederländischen Gebieten, Van der Land, Roomeijer, Poesiât, Den Besten, Van der Ham, Van Rossum en Van Meeuwen in voorarrest te nemen, omdat zij, vanwege de hoogte van de te verwachten straf, 'fluchtverdächtig' zijn.⁷ Zij worden dan ook overgebracht naar de strafgevangenis in Utrecht.

Corstiaan Bos wordt niet aangeklaagd, maar wel gearresteerd. Bij besluit van 11 september 1943 van het gemeentebestuur wordt hij geschorst als ambtenaar bij de distributiedienst, waar hij op 30 december 1941 in dienst is getreden. Op 28 september stelt burgemeester W. van Leer aan het gemeentebestuur voor hem per 1 oktober 1943 te ontslaan vanwege betrokkenheid bij *onregelmatigheden ten distributiekantore*.⁸ Hij wordt eerst naar de Hoogheemraadsingel in Rotterdam gebracht, waar hij zwaar onder druk wordt gezet om te vertellen wat hij weet. Vervolgens wordt hij naar het Haagse Veer overgebracht en daarna naar het Polizeiliches Durchgangslager in Amersfoort. De behandeling daar is erg slecht, en hij wordt tenslotte, zeer verzwakt, vrijgelaten om thuis te sterven. Hij overlijdt op 10 december 1944.⁹

Op 10 februari 1944 krijgen de aangeklaagden in de gevangenis in Utrecht de dagvaarding voor hun openbare rechtszitting in de Arrondissementsrechtbank, Hamburgerstraat te Utrecht. Deze rechtszitting heeft plaats op 24 maart 1944. De SS-Sturmscharführer Hoffmann wordt uitgenodigd aanwezig te zijn ter zitting als getuige.¹⁰ Waarschijnlijk worden allen schuldig bevonden. In ieder geval wordt Van der Ham teruggebracht naar de strafgevangenis, en de dag daarop naar het kamp in Amersfoort. Van daar wordt hij op 8 april 1944 op transport gesteld naar het kamp Mühlberg Stalag IV B nabij Dresden, waar hij tot 31 mei 1945 verblijft. Hij komt in oktober 1945 weer terug in Leerdam.

Harm Brinks

36^e jaargang, nummer 108 / juni 2017

---

⁵ Van der Ham, P.(1): a.w.

⁶ Van der Ham, P.(1): a.w.

⁷ Joppich: kopie 'Haftbefehl' van 4 februari 1944: ter beschikking gesteld door Klaas van der Ham, zoon van Pieter van der Ham.

⁸ Fioole, J.: Namen Monument 2005, niet gepubliceerd. Fioole geeft een overzicht van alle personen, die op het oorlogsmonument in Leerdam vermeld moeten worden.

⁹ Conform Fioole, J.: a.w.

¹⁰ Dagvaarding: ter beschikking gesteld door Klaas van der Ham, zoon van Pieter van der Ham.